

VÝZNAM NÁRODNÍCH PARKŮ

VLADIMÍR DOLEJSKÝ

Ing. VLADIMÍR DOLEJSKÝ, Ph.D.
Náměstek pro řízení sekce ochrany přírody a krajiny na MŽP. Působil jako výrobně-technický náměstek státního podniku Lesy ČR, v roce 2007 byl pověřen jeho řízením, později působil jako ředitel odboru ochrany lesa České inspekce životního prostředí. Je členem vědecké rady České zemědělské univerzity v Praze. Na MŽP působil v letech 2009-2011 jako ředitel odboru péče o národní parky a od února 2014 jako náměstek ministra.

Jen málokterá oblast zažívá v současné době v Evropě tak dynamický vývoj, jako ochrana přírodního prostředí, péče o krajinu a využívání přírodních zdrojů. Posouvá se také chápání poslání národních parků, a to jak na mezinárodní, tak na národní úrovni.

Je třeba tyto moderní trendy v ochraně přírody zachytit a reagovat na aktuální vývoj. V současné době existují v ČR čtyři národní parky, které pokrývají 1,51 % rozlohy území státu.

Všechny národní parky zřídilo Ministerstvo životního prostředí České republiky v souladu se zákonem o ochraně přírody a krajiny (dále jen „ZOPK“) při zohlednění celosvětových trendů ochrany přírody a při citlivém zohledňování potřeb všech zainteresovaných skupin v regionech i mimo ně. Tato unikátní území jsou spravována prostřednictvím správ národních parků, které zajišťují péči o přírodní hodnoty, profesionální péči o návštěvníky národních parků a další povinnosti.

Posláním národních parků je ochrana a obnova přirozené biologické rozmanitosti. Velký důraz se proto klade na postupné obnovení přirozených procesů, aby se – v jasně vymezených oblastech – mohla příroda vyvíjet bez zásahu člověka. Mělo by dojít i k obnově přirozeného vývojového cyklu lesa ve všech jeho vývojových fázích. Národní parky zajišťují také ochranu a obnovu životaschopných populací druhů v jejich přirozeném prostředí, proto se v některých jejich částech může aktivně pečovat o údržbu kulturní krajiny, na kterou je vázaná řada rostlin a živočichů. Plošně by ale takové plochy na území národního parku neměly převažovat.

Přírodní hodnoty na území všech čtyř našich národních parků jsou významné i v mezinárodním kontextu. Všechny národní parky jsou navíc bilaterálními přeshraničními parky. Na Krkonošský národní park na polské straně hranice navazuje Karlikonoski Park Narodowy, na Národní park Šumava na německé straně Nationalpark

Národní přírodní památka Swamp. Rosnatka prostřední. Foto Zdeněk Patzelt

Bayerischer Wald, na Národní park České Švýcarsko na německé straně Nationalpark Sächsische Schweiz a na Národní park Podyjí na rakouské straně Nationalpark Thayatal. Snahou je prohlubovat přeshraniční spolupráci tak, aby se postupně sjednocovala péče o celé území.

Všechny správy národních parků jsou také členy Federace EUROPARC, která sdružuje instituce ochrany přírody, spravující různé typy evropských krajín. KRNP, NP Šumava a NP Podyjí mají certifikát ověřující kvalitu příhraniční spolupráce v rámci programu této Federace. KRNP a NP Šumava (včetně části CHKO) jsou součástí biosférických rezervací UNESCO, NP Podyjí a NP Šumava jsou pak držitelem Evropského diplomu Rady Evropy. Šumavská a Krkonošská rašeliniště jsou také zařazena v seznamu mokřadů mezinárodního významu podle Ramsarské úmluvy. Všechny národní parky jsou velkou částí svého území součástí soustavy evropsky významných území Natura 2000, tedy ptačích oblastí a evropsky významných lokalit.

Další z neopominutelných funkcí národních parků je funkce vědecká a výzkumná. Její důležitost se zvyšuje například i s ohledem na probíhající změnu klimatu. Území, která jsou ponechána samovolnému vývoji, totiž představují významnou a jedinečnou srovnávací studijní plochu oproti člověkem v různé míře ovlivňovaným ekosystémům. Území národních parků je rovněž důležité pro výzkum unikátní druhové pestrosti. Jednou z podstatných funkcí, kterou národ-

ní parky plní a jejíž význam se v současnosti zvyšuje, je i funkce rekreační a turistická. Národní parky ročně navštíví miliony turistů s různou délkou pobytu. S rozvojem turistiky a rekreace je však úzce spojen i tlak na realizaci nových rozvojových projektů. Pro ochranu cenné přírody je potřebné, aby při schvalování návrhů na výstavbu rekreačních areálů, zvyšování ubytovacích kapacit či výstavbu navazující infrastruktury byly vždy posuzovány i aktivity s tím spojené a byla respektována jedinečnost daného území.

Národní parky hrají důležitou roli v zadržování povrchových vod, či navyšování hladiny podzemní vody. Přirozená struktura vodních toků a jejich okolí má velký význam například v omezování rozsahu povodní. Národní parky (zejména NP Šumava a KRNP) představují rozsáhlé pramenné oblasti a rozvodí („střechy střední Evropy“), podstatné pro celostátní hospodaření s vodou. Rozsáhlé lesní ekosystémy také ovlivňují lokální klima a hrají důležitou roli v koloběhu uhlíku a v produkci kyslíku, což je mimořádně důležité vzhledem k probíhající klimatickým změnám.

Národní parky mají i význam výchovný a osvětový. Návštěvníci mohou na vlastní oči pozorovat jedinečnou přírodu a zároveň poznávat složité vztahy a souvislosti, které její podobu ovlivňují. Úkolem zaměstnanců správ národních parků pak je, aby srozumitelně vysvětlovali důvody i zvolený způsob ochrany přírody. Cílovou skupinou jsou nejen návštěvníci národních parků, ale

i zástupci veřejné správy, vlastníci nemovitostí a místní obyvatelé.

Hlavní ekonomický přínos národních parků spočívá ve značce a nabídce příležitostí pro šetrnou turistiku. Turisté v regionu využívají nejrozličnějších služeb. Navíc správy národních parků samy vytvářejí pracovní místa přímo i nepřímo, např. formou zakázek privátním subjektům. Značka národního parku znamená snadnější přístup k podpoře z veřejných zdrojů pro obce i pro soukromé subjekty. U nás i v zahraničí národní parky přinášejí ekonomickou vzpruhu celému regionu a obce v národních parcích mají vyšší příjmy než obce mimo ně.

NOVELA ZOPK

Za zásadní mezník ve vývoji národních parků v ČR lze považovat schválení novely ZOPK účinné od 1. 7. 2017. Po zvážení všech souvislostí a po důkladné debatě s širokou odbornou obcí přijalo v roce 2014 MŽP úkol - jednotně řešit pravidla pro všechny národní parky při zachování hierarchie i kontinuity předpisů v této oblasti. Toto řešení jsme považovali za systémové, zohledňující vazby v rámci platné právní úpravy (v rámci ZOPK i ve vztahu k jiným právním předpisům). Tento postup se projevil jako maximálně efektivní a administrativně méně náročný, než by bylo nové vyhlášení národních parků samostatnými zákony, jimž by muselo předcházet projednání návrhu na vyhlášení podle ust. § 40 ZOPK.

Tímto postupem došlo k úpravě legislativních pravidel z počátku 90. let v návaznosti na zkušenosti z jejich aplikace a potřebou sladit zákon s mezinárodními předpisy a dále k:

- deklarování dlouhodobých cílů ochrany národních parků (dále též „NP“) a poslání NP (včetně např. trvale udržitelného rozvoje či turistického využívání šetrného k přírodě),
- zřízení národních parků, které byly dosud vyhlášeny jen nařízením vlády, samostatným zákonem tak, jak předpokládal od samého počátku ZOPK,
- revizi a zjednodušení základních ochranných podmínek, jejich rozdělení podle platnosti na celé území NP a mimo zastavěná a zastavitelná území obcí,
- novému pojetí zonace NP, kdy zóny jsou děleny podle cílů ochrany a způsobů péče ve vazbě na aktuální míru pozměnění ekosystémů činností člověka,

Chráněná krajinná oblast Labské pískovce. Čáp černý u Bělé u Děčína. Foto Zdeněk Patzelt

Národní park Šumava. Ráno u Borových Lad. Foto Zdeněk Patzelt

- novému postavení návštěvního řádu,
- zavedení nového dokumentu - Zásad péče o NP.

Již dnes lze identifikovat zřetelné přínosy novely ZOPK pro obce v regionech NP a místní obyvatele. Trvale udržitelný rozvoj či šetrné turistické využívání jsou uvedeny v poslání národního parku. Významná je i úprava ochranných podmínek, resp. zrušení řady ochranných podmínek v obcích (např. vjezd mimo silnice a místní komunikace a rozdělování ohňů). Regulace pohybu osob již není vázána na zonaci, ale na klidová území. Ta jsou na rozdíl od kompaktní zonace vázána na konkrétní plochy, kde jsou tato omezení nezbytná pro zachování předmětů ochrany NP. Je třeba zmínit i větší transparentnost cílů ochrany a způsobů péče pro jednotlivé zóny (jasné určení ploch pro jednotlivé způsoby péče – především vazba zóny přírodní na umožnění samovolného vývoje a zóny přírodě blízké na budoucí přechod do zóny přírodní) či lepší postavení obcí při projednávání zásad péče o NP.

Zřetelný je již nyní také přínos novely ZOPK pro orgány ochrany přírody (správy NP). Je jím, mimo jiné, jasné definování národních parků zákonem, aktualizace nevyhovujících právních předpisů, sjednocení problematiky všech národních parků, jasné stanovení poslání a dlouhodobých cílů NP, snížení administrativní zátěže (redukce ochranných podmínek, využití opatření obecné povahy, odstranění procesních a legislativních duplicít), je to i jednodušší usměrňování využívání NP prostřednictvím jednotlivých opatření obecné povahy

bez přímé vazby na návštěvní řády, jakož i úprava vztahů k jiným právním předpisům (zákon o lesích, zákon o myslivosti, zákon o rybářství).

HODNOCENÍ NÁRODNÍCH PARKŮ

Legislativní pravidla pro národní parky jsou nyní poměrně jasná a za více než pět let aplikační praxe relativně „zažitá“, nicméně máme odpověď na otázku, zda o své národní parky umíme dobře pečovat? Daří se návštěvníky provádět přírodou a představovat jim ji? Využívají správy NP státní prostředky rozumně? Jak by šlo vylepšit soužití národních parků s místními obcemi? Ministerstvo životního prostředí proto v roce 2017 pověřilo panel pěti expertů, aby v období 2017-2019 provedli podrobné hodnocení, jež by na tyto a podobné otázky odpovědělo. Klíčovým bodem v hodnocení přitom je, že neposuzuje pouze správu národního parku. Sleduje péči o národní park, ke které přispívají různé instituce a partneři, jakkoli role správy NP je samozřejmě klíčová a dominantní.

Expertní panel konstatuje, že národní parky především umožňují samovolné přírodní procesy na převážné části jejich území. Novela ZOPK v roce 2017 koncepčně sjednotila základní cíle managementu českých národních parků, nicméně každý národní park měl v době vyhlášení jiné výchozí poměry v lesích, což se podepisuje na dnešním stavu. Každá správa NP si také jinak nastavila vstupní pravidla managementu lesů i vybraných druhů rostlin a živočichů. Postupně docházelo k hledání sjednocujícího měřítko. Současný metodický pokyn

MŽP pro vymezení zón ochrany přírody, který vychází z novely ZOPK, je výrazným pozitivním posunem vpřed a na přiměřené úrovni sjednocuje klíčová rozhodnutí pro lesy ve všech národních parcích. Na druhou stranu není dosud zcela zřejmé, jaký je vztah systému čtyř zón k možnostem využití široké spektrum managementových přístupů. Tento stav vyvolává odborné otázky, zda a jak se dostatečně zajišťuje ochrana samovolných přírodních procesů i aktivní péče o biologickou rozmanitost. Proto vyžaduje další metodické vedení MŽP. Důležité je také sjednocení pohledu na invazní druhy rostlin a živočichů.

Dále se hodnocení zabývá tématem přeshraniční spolupráce, správou dat, výzkumem a monitoringem na správách NP, koncepcí komunikace správ NP s veřejností, prací s obcemi a místními obcemi, usměrňováním výstavby, rolí správ NP v regionálním rozvoji, možnostmi rozšíření národních parků, ale také vybízí ke kvalitnější péči o kvalifikaci pracovníků a v neposlední řadě konstatuje nutnost řešit koncepčně financování národních parků.

Dlouhodobě nastavený systém ochrany přírody a ochranný režim zvláště chráněných území pokládám za správně a vyváženě nastavený. Stejně tak v případě NP jsou dlouhodobě uplatňované principy a způsoby péče o tato území včetně jejich dlouhodobých cílů ochrany vhodně a adekvátně nastavené v souvislosti s významem a cenností těchto lokalit z pohledu jejich přírodních hodnot.

